

e-ISSN: 2630-6417

International Journal of Social,
Humanities and Administrative
Sciences (JOSHAS JOURNAL)

Vol: 8 Issue: 59
Year: 2022 December
Pp: 1882-1888

Arrival
30 September 2022
Published
31 December 2022

Article ID
66719
Article Serial Number
18

DOI NUMBER
<http://dx.doi.org/10.29228/JOSHAS.66719>

How to Cite This Article
Çelenlioğlu, A. (2022). "Kişilik Gelişiminde Genetik Faktörler Ve Toplumsal Yapının Rolü: Mahmûd Teymûr'un Selvâ Fî Mehebi'r-Rîh Adlı Romanında Bireyin İnşası", Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(59):1882-1888

International Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License. This journal is an open access, peer-reviewed international journal.

Kişilik Gelişiminde Genetik Faktörler Ve Toplumsal Yapının Rolü: Mahmûd Teymûr'un Selvâ Fî Mehebi'r-Rîh Adlı Romanında Bireyin İnşası

The Role Of Genetic Factors And Social Structure In Personality Development: The Construction Of The Individual In Mahmud Teymur's Novel Selvâ Fî Mehebi'r-Rîh

Asiye ÇELENLİOĞLU

Doç.Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İstanbul, Türkiye

ÖZET

Modern Mısır edebiyatında anlatı türünün hem batılı forma kavuşması hem de içerik olarak yerel renklerine bürünmesi için gösterilen çaba hikâye sanatında olduğu gibi romanın doğuşunda da etkili olmuştur. Hikâye sanatının ana çizgilerine kavuşmasında önemli bir isim olan Mahmûd Teymûr (1894-1973) 1930'lu yıllardan itibaren yazdığı analitik gerçekçi hikâyelerle Mısır halkının sadece fotoğrafını çekmekle kalmamış modernitenin toplumsal yapıda meydana getirdiği değişimin aile ve birey üzerindeki etkisine de işaret etmiştir. Az sayıda roman kaleme alan Teymûr'un Selvâ fî Mehebi'r-Rîh (Rüzgârda Savrulan Selvâ, 1944) adlı romanı bireyin kişilik gelişiminde etkili olan genetik özelliklerle aile ve çevrenin etkisine odaklanan, böylelikle toplumsal yapının değişimindeki temel faktörleri irdeleyen önemli bir yapıttır. Sanayi devrimi sonrası yeni bir disiplin olarak karşımıza çıkan sosyolojinin Batı toplum yapısına odaklanmasına benzer şekilde Mısır'da değişimin yaşandığı süreçte bireyi kuşatan faktörleri etüt eden bu eser değişime doğru bir rota çizmenin ip uçlarını da içermektedir. Roman bu çerçevede değerlendirilecek ve söz konusu dönemde toplumsal yapıdaki sorunsallara işaret edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Modernite, Toplum, Birey, Aile, Roman

ABSTRACT

The effort made for the narrative genre in Modern Egyptian Literature to gain both western form and local colors in content has been influential in the nascence of the novel as well as in the art of storytelling. Mahmoud Taymour (1894 -1973), who is an influential name in defining the main lines of the art of storytelling, not only took pictures of the Egyptian people with his analytically realistic stories written since the 1930s, but also pointed out the effect of the change in the social structure of modernity on the family and the individual. Having written a small number of novels, Taymour's novel "Salwa in the wind" (Selvâ fî Mehebi'r-Rîh, 1944), is a major masterpiece that focuses on the effects of genetic characteristics, family and environment that are effective in the personality development of the individual, thus examining the basic factors in the change of social structure. Similar to the focus of sociology, which emerged as a new discipline after the industrial revolution, on the structure of Western society, this work, which studies the factors surrounding the individual in the process of change in Egypt, also includes the clues to draw a route towards change. The novel will be evaluated within this framework and the problematics in the social structure of the mentioned period will be pointed out.

Key Words: Modernism, Society, Individual, Family, Novel

1. GİRİŞ

Mısır edebiyatında modern nesrin ayak sesleri olarak tanımlanabilecek Müveylîhî'nin Hadîs İsâ b. Hişâm adlı eseri (1907) secilî üslûbu nedeniyle roman sanatına uzanan yolun parke taşını oluştururken modern dönemin halk için sanat anlayışını yansıtan eleştirel üslubu onu öne çıkartmaktadır.¹ Bu anlamda Mısır'ın Fransız istilasıyla başlayan Batılılaşma sürecinde edebiyatın payına düşen yenileşmenin formdan ziyade içerikte kendini gösterdiği söylenebilir. Söz konusu dönemde tüm dünyaya hâkim olan benlik bilinci bireyin hak ve özgürlüğünü sorgulama ve ortak bilinç geliştirme yolunu açmış, toplumun sorumluluğunu üstlenen yazarlar kaleme aldıkları eserlerle gündemi sorgulamaya başlamıştır. Muhammed Hâfız İbrâhîm'in *Leyâlî Satîh* (1906) ve Muhammed Lutfi Cum'a'nın *Leyâlî'r-Rûhi'l-Hâir* (1912) alı eserleri de toplumsal eleştiriye hedef alan özelliğiyle dikkat çekmektedir. Mustafâ Lutfi Menfalûtî'nin toplumun çarpık yönlerini duygusal motiflerle kaleme aldığı ve periyotlarla yayınladığı *el-Abarât* (1915) ve *en-Nazarât* (1910) adlı eserleri bir kısmı telif bir kısmı tercüme hikâyelerden oluşmaktadır.

Hikâye ve roman sanatının toplumsal eleştiriyle başlayan ancak tercüme eserlerin gölgesinde şekillenen form ve içeriğinin önemli bir değişkeni okuyucu kitlesi olmuştur. Batıda burjuva sınıfının görünürlüğünü artırmasıyla ortaya çıkan roman sanatı çeviriler yoluyla okuyucuyla buluştuğunda Mısır burjuvazisinin boş vakitlerini teselli eden örnekleri oluşmuştur. Maxim Gorkiy'nin Maupassant için söylediği "*Sabit gelirlilerin mükellef sofralardan sonra okudukları, şehvetli iç güdülerini uyandırmayı hedefleyen değersiz hikâyeler yazmakla yeteneklerini heba etti*" (en-Nessâc 1988:43) sözü Mısır edebiyatında benzer okuyucu kitlesini memnun etmeye yönelik romanları çeviren ve bunlara öykünerek eser kaleme alan yazarlar için de söz konusudur.

Mahmûd Kâmil gibi romantiklerin bir kısmı burjuva yaşamını betimlemeye odaklanırken Muhammed Emîn gibi diğer bir kısmı tamamen hayali konular üzerine esrini kurgulamıştır. Mahmûd Hayret'in 1905 yılında kaleme aldığı

¹ Müveylîhî babasıyla birlikte çıkarttığı *Misbâhu 'ş-Şark* adlı gazetede Mısır gündemine dair tahkiye tarzında kaleme aldığı eleştirilerini *Fetre mine'z-Zemen* adı altında yayınlamış, seri halinde neşrettiği bu yazıları 1907 yılında Hadîs İsâ b. Hişâm ismiyle bir kitapta toplamıştır.

el-Fetâtü'r-Rîfiyye ve *el-Fetâ er-Rîfi* adlı romanları mekân olarak köyün seçilmesi dışında aşk hikâyesi formatında eserlerdir.

Batılı bir form olan roman sanatının ortaya çıktığı coğrafyada kendi muhit ve sorunsalından beslenerek meydana gelen örneklerinin Mısır'da moderniteye öykünen bir kitleye hitap etmesi anlaşılır bir durumken geleneklerine ve kendi gerçekliğine hâkim aydınlarla, maddî güçlük içindeki halka hitap etmesi beklenemezdi.

Mehmet Ali Paşa'nın yurt dışına gönderdiği burslu öğrencilerle eğitimin kırsalda da yaygınlaştığı düşünüldüğünde, içinde doğup büyüdüğü çevrenin sorunlarını konu edinen edebi ürünlerin meydana geldiğini görmek şaşırtıcı değildi. Avrupa'da şahit olduğu özgürlüğü kendi ülkesinde yaşatmak isteyen ama kontrolsüz modernitenin neden olduğu yozlaşmadan rahatsız olan entelektüeller romanın yerel renklerine kavuşmasında etkili oldu.

Varlıklı olması nedeniyle burjuva sayılabilecek ancak yerel kültür ve gelenekten beslenen entelektüel bir ailenin çocuğu olan Mahmûd Teymûr'un² hikâye sanatının doğup gelişmesine katkısı roman sanatı için de söz konusudur. Başlangıçta İngiliz ve Fransız edebiyatından yapılan romantik çevirilerin yerini zamanla Rus edebiyatından yapılan gerçekçi roman çevirilerinin alması da edebiyatın toplumsal bir çehreye bürünmesinde yardımcı olmuştur.

2. MAHMÛD TEYMÛR'UN HİKÂyecİLİĞİ

Müveylîhî ve Menfâlûtî'nin eserleriyle büyüyen Teymûr'un, Batı edebiyatına aşına olan ağabeyi Mahmûd Teymûr'un teşvikiyle okumaya başladığı Maupassant, özelde onun hikâyeciliği, genelde de Mısır edebiyatında hikâye sanatının gerekli unsurlarla teşekkül etmesinde etkili olmuştur (Dayf 1961:300).

Maupassant (1850-1893) yazılarında gerçekçi üslup kullandığı yönündeki hâkim kanaate rağmen kendisini natüralist olarak tanımlamış ve umutsuz koşulların insan davranışı ve kaçınılmaz sonuçlarına odaklanmıştır. Literatüre olay tarzı öykü olarak geçen Mupassant hikâyeciliği “olay-serim-düğüm” şeklinde anlatının tek konu üzerine kurgulanmasını hedef alır.

Teymûr'un hikâyeciliğinde bir diğer önemli unsur Rus edebiyatından etkilendiği gerçekçi motiflerdir. “*Hikâye hayata yaklaştıkça daha faydalı ve tesirli olur zira birey kendini saran gerçeklikten etkilendiği kadar hayalden etkilenmez*” diyen Teymûra göre; “*Hikâyecinin görevi yüzünü içinde her çeşit insanın olduğu hayata dönmektir. Böylelikle istediği tiplerden oluşturduğu hikâyesinde okuyucu kendisini görebilir ve yanı başında cereyan eden olayların iç yönüne vakıf olabilir.*” (en-Nessâc 1981:332) Anlatının hayatla ilgisini bu şekilde kuran Teymûr'un milli Mısır edebiyatının oluşmasındaki çabası büyüktür. Zira Şeyh Cum'a adlı hikâye derlemesinin girişinde kaleme aldığı cümleleri buna açıkça işaret etmektedir: “*Milli uyanışımızın gerçekleştiği bu zamanda değer ahlak ve duygularımızı ifade eden yaşadığımız çevreyi ve geleneklerimizi doğru betimleyen Mısır edebiyatına sahip olamayışımız çok ayıp. Gerçek suretimizin aksettiği bir ayna olacak bu edebiyat bütün çabamızı sarfetmemiz gereken en önemli şey.*” (en-Nessâc 1981:333).

Aristokrat bir aileden gelen Teymûr'un yaşamı köy ve şehir hayatı arasında taksim edildiğinden hikâyelerindeki karakterler bu iki çevreye ait kişilerden oluşur. O “Şeyh Cum'a”yı küçüklüğünden beri tanıdığını söylerken “Şeyh Zekeriyâ” onun Kur'an hocasıdır (en-Nessâc 1981:334). Mısır edebiyatında Batılı anlamada ilk hikâye kabul edilen Kıtar adlı öykü de köylü-şehirli çatışmasını ele almaktadır.

Teymûr'un şehirli karakterleri de ikiye ayrılır. Bir kısmı hayatının bir bölümünü geçirdiği mahalleden tanıdığı sanatkar, tüccar gibi hayatın yükünü yüklenmiş devrimci kişilerdir. Diğer bir kısmı ise aristokrat çevreye aittir ve öykülerinde onların ayıplı kusurlu yönlerini eleştirir (en-Nessâc 1981:342). İlk hikâyelerinde kahramanların kişilik tahlili ve psikolojik yönlerine yer vermeyen Teymur gerçeği yansıtmayı için konuşma cümlelerinde de halk dili kullanmıştır (en-Nessâc 1981:356).

1938 yılında Amerika'da verdiği konferansta “*yeni tecrübeler ve dünya edebiyatına dair edindiğim yeni bilgiler ışığında yerel rengin her şey demek olmadığını tam tersine sadece küçük bir parça olduğunu anladım*” diyen Teymûr “*büyük edebiyat insanın yüzünü beşeriyete dönmesidir, ben de yüzümü buna çevirdim. Bu alanda elimden geldiğince*

² Dil, edebiyat ve tarih alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Ahmet Teymûr Paşa'nın oğlu olan Mahmûd Teymûr 1894 yılında Kahire'de doğdu. Evinde Abdul başta olmak üzere pek çok ilim insanını ağırlayan Ahmet Paşa karısının ölümünden sonra Kahire'nin köylerinden birine taşınmış böylelikle MahmûdTeymûr köy ve şehir hayatına birlikte şahit olmuştur. İlkokul ve lise tahsili sırasında babasının gözetiminde muallaka ezberlemiş, *Binbir Gece Masalları* başta olmak üzere eski eserleri okumaya başlamıştır. Menfâlûtî ve Cibrân'dan etkilenen Teymûr yüksek ziraat okuluna devam ederken geçirdiği tifo nedeniyle okuldan uzak kalmış bu sırada bir yandan Menfâlûtî ve Cibrân okurken diğer yandan Paris'ten dönen ağabeyinin yönlendirmeleriyle Maupassant başta olmak üzere gerçekçi yazarların eserlerini okumaya yönelmiştir. 1925 yılında yayınlanan iki hikâye derlemesinde Mısır insanını anlatan yazar Fransa'da kaldığı iki yıl içinde Batı edebiyatına yakından aşına olmuş bu tarihten sonra yazdığı eserlerde kişilik çözümlemelerine yer vermiştir. Bir süre Adalet Bakanlığında daha sonra Dış İşleri Bakanlığında çalıştıktan sonra kendini tamamen edebiyata adanmıştır. Hikâye sanatının babası olarak kabul edilen, makale tiyatro, roman dil ve edebiyatla ilgili pek çok eser kaleme alan Teymûr tedavi için gittiği İsviçre'de 1973 yılında vefat etmiştir.

ilerlemeye çalıştım” diyerek analitik gerçekçilikle yazdığı eserlere işaret eder (en-Nessâc 1981:363; Teymûr 1939:22-23).

Hikâyeciliğinin ikinci kısmında ona göre sanatsal hikâyeye artık “*günlük hayatın bilindik yani toplumun görünen yüzüyle sınırlı olmayan bilincin ötesine geçen, güdülerine kadar insanın ve hayatın içine giren*” hikâyelerdir (en-Nessâc 1981:374; Teymûr 1998:103-104). Bundan sonra öykülerinde kişilerin psikolojik sorunlarını tahlile odaklanmış, hayatta kalma, libido, merak, kontrol, sahiplenme, boyun eğme ve savaş gibi fitrî ve psikolojik içgüdülerin insan davranışına etkisini konu edinmiştir (en-Nessâc 1988:145)öz.

Özetle onun başlangıçta Menfelûtî ve Müveylihi okumalarıyla romantizm çizgisinde seyreden kalemi Anton Çehov, Turgenyev gibi gerçekçi Rus yazarların tesiriyle topluma yönelirken bu öykülerini Fransız yazar Maupassant’tan edindiği üslûpla şekillendirmiş Avrupa’dan döndükten sonra ise analitik gerçeklikle yazmaya devam etmiştir.

Babası Ahmed Teymûr’un kültür meclisinde yetişen ve kendisinden önce Avrupa’ya giden ağabeyi Muhammed Teymûr’un yönlendirmeleriyle edebî hayatı şekillenen Mahmûd Teymûr’un söz konusu dönemde mali güçlük çeken diğer yazarların aksine sahip olduğu ekonomik özgürlük edebî ürünler vermesini kolaylaştırırken Mısır millî edebiyatını oluşturma fikrine engel olmamıştır. *Selva fi Mehbi’r-Rîh* adlı roman yazarın çok sayıda kaleme aldığı hikâyeleri arasında sınırlı sayıdaki romanlarından biridir.

3. SELVÂ Fİ MEHBİ’R-RÎH

Mısır’da anlatı sanatı, ilk örneklerinden itibaren Batı edebiyatından yapılan çevirilerle hem dil hem de şekil bakımından şekillenirken içeriği de topluma yönelik belirlenmeye devam etmiştir. Bu anlamda anlatının üç değişkeni olarak ifade edebileceğimiz şekil, üslup ve içerik yazarların beslendiği kaynaklar çerçevesinde form alırken hikâyeye sanatının babası olarak tanımlanan Teymûr bu değişkenlerin odak noktasında yer almıştır.

Batıda psikoloji ve sosyoloji ilminin kuramsallaşmaya başladığı bir dönemde mevcut verilerin nesrin değişik formlarıyla oluşturulan anlatı içinde yer alması ona yeni bir soluk kazandırmakla kalmamış toplum ve bireyin analiz edildiği bu eserler sorunun kaynağına işaret etme sorumluluğu da üstlenmiştir.

Teymûr otuzlu yılların başlarından itibaren konu edindiği hikâyelerde karakterlerin davranışlarını sorunsallaştırarak, bireysel farklılıkları oluşturan genetik faktörlerle güdülerin ve çevrenin bu davranışlardaki etkisine işaret etmiştir. Modernitenin topluma yayıldığı bir dönemde, geleneklerle yoğrulmuş bireylerin burjuvazi yaşama öykünüşü, maddî imkansızlıklarla kuşatılmış bu insanların arzu ettiği refaha ulaşmak için feda ettiği değerler ve refaha açılan kapılarda heba olan hayatlar modern Türk edebiyatında olduğu gibi Mısır’da da romanın sorunsalları arasında yer almıştır.

Selva fi Mehbi’r-Rîh (*Rüzgârda Savrulan Selvâ*) kökleri geleneklere tutunmuş, dalları güdülerinin ve çevresel faktörlerin insanı esir alan yaptırımlarında savrulan, hayatına sahip çıkmak yerine onu bu faktörlerin rüzgârına salıvermiş bir genç kızın hikâyesidir. Eserin değeri sadece bireyi söz konusu çevre ve genetik değişkenler çerçevesinde mütalaa etmesinde değil kaleme alırken kullandığı dil ve üslûpta da görülmektedir. Bu anlamda eser hem içerik hem de yapı itibarıyla söz konusu dönemde kaleme alınan eserlerden farklı bir karaktere sahiptir. Kahraman bakış açısıyla anlatılan eser Selvâ’nın on yaşından itibaren yaşam öyküsünü içermektedir. Eserin konusu kısaca aşağıdaki gibidir:

Küçük yaşta yetim kalan Selvâ İskenderiye’de dedesinin himayesinde Ümmü Yûnus tarafından büyütülür. Annesi çoğu kıskançlıktan çıkan tartışmalar nedeniyle boşanarak Kahire’ye yerleşmiş, kızıyla irtibatını koparmıştır. Selvâ Urvetu’l-Vuskâ Cemiyetinin toplantısında aristokrat bir ailenin kızı olan Seniyye ile tanışır. Kendisi gibi öksüz bir kız olan Seniyye ile dostluğu o İskenderiye Reml’deki yazlıklarına geldikçe kuvvetlenir. Bu evde tanıştığı Şerîf ve Hamdî ile Seniyye’nin babası Züheyri Paşa hikâyenin kurgusunda önemli rol oynamaktadır. Geçimini müzik dersi vererek kazanan Hamdî fakir bir delikanlıdır. Şerîf ise eğitim için Fransa’ya gitmiş döndüğünde Seniyye ile evlenmiştir. Romanın geri kalan bölümü, dedesinin ölümü üzerine Selvâ’nın hafif meşrep tavırlarıyla kendisine kötü örnek olan annesinin evine taşınması, Hamdî ile mutsuz evliliği, bu evlilik öncesi ve sırasında Züheyri Paşayla yakınlaşması ve onun vefatından sonra da Şerîf’le ilişkisini konu edinmektedir. Romanın sonunda Hamid uzun süre tedavi gördüğü hastanede ölmüş, Şerîf, yaşadığı gayri meşru ilişki ve maddî zorluklar nedeniyle intihar etmiştir. Aynı zamanda onun bebeğini doğurmak için hastaneye yatan iki yakın arkadaşın Selvâ bebeğini doğum esnasında kaybederken sütü kesilen Seniyye’nin çocuğunu emzirmek için konağa taşınır.

Roman, Mısır toplumunda geleneksel kültürün hâkim olduğu mütevazi evlerle modernitenin üssü olan aristokrat konakların ve bu ikisi arasında kalmış, eteğinden çekiştiren fakirliğe rağmen zengin yaşamlara öykünen bireylerin hikâyesini insan davranışını belirleyen etkenler (genetik faktörler, çevre ve dürtü) çerçevesinde kurgulamıştır.

4. SELVÂ'NIN KİŞİLİĞİNİ ŞEKİLLENDİREN TEMEL ETKENLER

Kişilik, bireyi başkalarından ayıran doğuştan getirdiği ve sonradan kazanılan, tutarlı olarak sergilenen özelliklerin bütünüdür (Taymur & Türkçapar 2012:154-177). Genetik etkenler bireyin doğuştan getirdiği potansiyeli belirlerken çevresel faktörler bu potansiyelin dışı vurumu için gerekli ortamları ifade eder. Normalin üzerinde geliştirilebilir zekâ potansiyeline sahip bir bireyin ancak uygun şartlar sağlandığında bunu kullanabilmesi gibi doğuştan gelen olumlu kişilik ancak uygun şartlarda beslenmekte ya da terbiye edilmektedir. Özellikle davranışçı psikiyatrinin kabul ettiği bu tez çevrenin kişilik gelişimine etkisini temele alır.

Kişilik gelişimi kuramcılarında gerek Erikson ve Boulby gibi aileyi önceleyenler gerekse çevrenin önemine vurgu yapan Piaget gibi bilişsel gelişimciler temelde kişiliğin form alan yapısına vurgu yapmışlardır (Özdemir & Kadak vd. 2012:566-589). Bireyin çevresiyle iletişime geçtiği andan itibaren şekillenen kişilik, ihtiyaçların karşılanmasında önemli bir etken olan dürtülere karşı geliştirdiği tutumla da yakından ilgilidir. Dürtülere meşru yoldan cevap vermek, ihtiyaçları kontrol ederek öncelik sırasına göre düzenlemek kişiliğin form almasında oldukça önemlidir. Birey aileden genetik formla gelen olumsuz özelliklerini terbiye edip, varlığının idamesi için gerekli olan dürtülerini kontrol altına alabildiğinde çevresel faktörlerin baskısını iradesiyle en aza indirmiş olur. Teymûr'un söz konusu romanına seçtiği (*Rüzgârda Savrulmuş Selvâ*) başlık kendini güdülerinin akışına bırakmış bir kızın yaşamını konu edinir. Ancak romanın sonunda Selvâ yaşamı annesinden öğrendiği gibi dürtülerine teslim olarak deneyimlemek yerine, Dade Şirin'in desteğiyle iradesiyle inşa etme yolunu seçecektir.

5. MISIR TOPLUMU VE SELVÂ'YI ETKİLEYEN ÇEVRESEL FAKTÖRLER

Mısır toplum yapısı nüfusun büyük çoğunluğunu oluşturan çifti kesim, sınırlı sayıda tüccar, yönetimi elinde bulunduran idareci ve ayânlarla toprağın büyük çoğunluğunu elinde tutan ve paşa olarak adlandırılan zengin kesimden oluşmuştur. Mısır'ın Batıyla temasından itibaren yönetici ve ayanlar arasında görülen Batılı yaşam tarzı onlarla yakın ilişki geliştiren paşalar arasında da yayılmaya başlamış, buna rağmen çiftçi ve küçük tüccarın modernite araçlarıyla teması uzun süre okullu olmakla sınırlı kalmıştır. Mısır'ı askeri üst olarak kullanan İngiltere'nin asker ve subaylarına hizmet etmek için büyük şehirlerde sayısı günden güne artan bar ve kulüpler, eğlence salonları yanında, zengin konaklarda düzenlenen gece eğlenceleri, yeni yaşam tarzının yayılmasında etkili olmuştur. Mehmet Ali Paşa'nın burslu olarak yurt dışına gönderdiği öğrencilerin döndüklerinde Batılı kıyafetle dolaşmalarını, çatal bıçak kullanarak yemek yemelerini yasaklayan emirleri (Hüseyin 1996:137) düşünüldüğünde modernitenin yayılma gücü oldukça şaşırtıcıdır.

Roman Selvâ'nın mütevazı baba eviyle Seniyye'nin yaşadığı konağı betimleyerek okuyucuya gelenek ve modernite arasında bir karşılaştırma yapma imkânı sunar: *"İssiz bir sokağa bakan, yaban otların kapladığı bahçeyle çevrili mütevazı bir ev."*

Bu evde, oğlu öldüğünden beri kendini uzlete çeken, yüzündeki bıkkınlık ifadesi iyice belirginleşen dedesinin tek ziyaretçisi el-Tuhî efendidir. Selvâ ikisinin sohbet edip tavlâ oynarken çıkarttıkları seslerden kavgaya tutuştuklarını sandığını söyler. Evin diğer meskûnları yemek ve ev işlerinden sorumlu Ümmü Yûnus'la bahçe ve alışverişe bakan Hâc Mesrûr'dur.

Sert bir mizaca sahip dedenin çalışanlara karşı tavrı da mizacı gibidir. Buna oldukça üzülen Selvâ'nın kendi payına düşen bundan aşağı değildir. Bir gün okuma yazma öğretmek için kırmızı ciltli bir kitabı onun önüne açmış oku bakalım diye emretmiştir: Elif, ba...

"Önümde kargacık burgacık harfleri gördüm, çözülmesi mümkün olmayan bilmece gibi göründüler bana. Ne yapacağımı bilemez haldeyken dedem tekrarlardı: "Sana okumaya başla dedim, elif, ba, ta..." Sesi gittikçe yükselmiş, öfkelenmeye başlamıştı. Titriyordum, dilim düğümlenmişti. Dedem "Ne oldu sana sağır mısın, dilsiz mi?", diye haykırıyordu. Hiçkırarak ağlamaya başladığımda kitabı fırlatarak 'okuman lazım' diye bağırdı. "İstesen de istemesen de bu işin üstesinden geleceğim."

Nitekim bir süre sonra dedesi Selvâ'ya doğru olmayan bu üslupla da olsa okuma yazma öğretip, bazı süreleri de ezberletmiştir (Teymûr 1947:5-6).

Söz konusu ev günlük rutini ve meskûnlarıyla Mısır'da orta tabakaya ait bir aileyi simgelerken yalnızlığını Ümmü Yûnus'un ünsiyetiyle dindirmeye çalışan Selvâ, dedesinin sert fitratında anne babasından mahrum kaldığı sevgiyi bulamaz. Eğitimi, okuma yazma öğrenmekle sınırlanırken Ümmü Yûnus'un refakatinde dikiş ve yemek gibi bazı ev işlerinde de deneyim kazanmıştır.

Bu eve kıyasla üst tabakaya mensup Züheyri Paşa'nın gerek mobilya ve yemek takımları gerekse Seniyye'nin eğitimi için Fransa'dan getirdiği Matmazel Şantel ve hizmetinden sorumlu Dade Şirin'le farklılaşan Kahirede'ki konağıyla İskenderiye'de bulunan denize nazır yalısı aristokrat yaşamın bütün görkemini yansıtmaktadır:

“Arkadaşımın benim bir tanesine bile sahip olmayı hayal edemeyeceğim bir sürü pahalı oyuncacı vardı ancak bu oyuncaklar Seniyye'nin mürebbiyesi Matmazel Şantel'in elindeydi. Bunlardan sadece bizim istediğimiz değil de kendi istediği bir tanesi ile oynamamıza izin verirdi.” (Teymûr 1947:11)

Romanda Züheyri Paşanın giyim kuşamı ve tavırları da aristokrat yaşamın bir parçası olarak tasarlanmış, Selvâ'nın daha küçük bir kızken görüp etkilendiği bu karakter daha sonra öykündüğü yaşama kapı açan bir anahtar olmuştur.

“Babası Züheyri Paşa ise uzun boylu iri yapılı bir adamdı. Kalın kaşlarla çevrili şahin gibi keskin gözleri, gür pala bıyıkları, tınısı yüreği hoplatan bir sesi vardı. İçimde gizlice onu gözetleme isteği olsa da onunla karşılaşmaktan korkuyordum. Bu arzumu bilen Seniyye, saklanmamız için güvenli bir yer buluyor, ben de heybetini artıran beyaz ipek elbisesiyle oturduğu rahat koltuğunda kahvesini yudumlayıp cazip bir edayla sigarasının dumanını savururken gazete okumasını gözetliyordum.” (Teymûr 1947:13)

Züheyri Paşa Selvâ'ya kur yapmak için önüne servetini sererken, onurlu yaşamına gölge düşürmemek için birlikteliğini gizlemiş, Selvâ evleneceği zaman düğünleri için elinden geleni yaptıktan sonra kocası Hamdi hastaneye yattığında onu köşke taşınmaya razı ederek himaye adı altında birlikte zaman geçirmek istemiştir.

Selvâ henüz 11 yaşında bir genç kızken taşındığı anne evinde, onun aristokrat yaşama öykünen tavırlarından etkilenecek dürtülerine teslim olmuş, önceleri dedesinden aldığı terbiyeyle yadırgadığı bu tavırlar daha sonra kişiliğini oluşturmuştur.

6. SELVÂ'NIN KİŞİLİK GELİŞİMİNDE GENETİK FAKTÖRLER VE İRADE EĞİTİMİ

Dedesinin vefatından sonra Selvâ'nın yaşamaya başladığı anne evi, maddi yokluğa rağmen zengin hayata öykünen ve bunu elde etmek için ahlakî değerlerinden ödün vermekte bir beis görmeyen, Batılılaşmanın bir unsuru olarak görülen giyim kuşam dans ve eğlenceyi yaşam tarzı edinmeyi hedefleyen kesimi simgeler. Kızını gayri meşru ilişkilere sürüklemekten çekinmeyen anne şefkat göstermek bir yana kıskanç tavırlarıyla ona ihtiyacı olan sevgiyi verememiş Selvâ 11 yaşında taşındığı anne evinde şahit olduğu yaşam ile açığa çıkan arzularının rüzgârında sürüklenmeye bırakmıştır.

Şerif'le yapacağı evliliğin Seniyye'ye kazandıracığı statü ve yaşam tarzı bir yandan Selvâ'nın müzik öğretmeni olan Hamdi'nin evlilik teklifini kabul etmesine engel olurken diğer yandan bir ilişki yaşamaya duyduğu özlem onu Hamdi'ye yaklaştırmaktadır. Ortak zevk ve tutkuların evlilikte saadet sebebi olduğunu düşünen Selvâ'nın tersine onu dans okuluna göndererek yüksek sosyeteden biriyle evlenmesi hayali kuran anne, Hamdi gibi maaşı on beş cüneyhi geçmeyen bir erkekle yapılan evlilikte ortak zevk ve tutkuların beş para etmeyeceği iddiasındadır. (Teymûr 1947:238)

Züheyri Paşa ilk defa çiftlik evinde Selvâ'yı taciz ettiğinde ona “Bu insanlara karşı dikkatli ol ve sahte sevgilerine aldanma. Paşa seni bir efendinin kölesini sevdiği gibi seviyor. Kendilerini üstün gören bu insanlar bizi arzularına araç edinmekten çekinmezler” diyen (Teymûr 1947:193) anne ertesini günü Paşa'dan gelen hediyeleri memnuniyetle kabul etmiştir:

“Sana bunları geri ide etmemiz gerektiğini söyledim anne!

“Şapşal gönlümüzü almak istiyor”, dedi ve kakhaha atarak sözlerine devam etti: “Halbuki biz ona kızgın değiliz öyle değil mi Selvâ?”

-Sen neler söylüyorsun anne? Seniyye'ye gidip bütün bunlara; yağ, tavuk ve başka her ne varsa ihtiyacımız olmadığını söyleyeceğim.

-Konuyu bana bırak ben akıllıca hareket edeyim... Sen karşılaştığında ona iyi davran, tebessüm et, ağam de, paşam de,

-Ne demek istiyorsun?

-Diyorum ki aptal kızım şerefimize zarar gelmesine izin vermeden onu kullan.” (Teymûr 1947:195)

Anne kızını gayri meşru tavırlara sevk ederken Ümmü Yûnus namusuna zarar vereceği endişesiyle onu Hamdi'yle evliliğe ikna etmiş ne var ki Paşa'ya kıyasla gerek görüntüsü gerekse maaşı oldukça cılız kalan bu gençle evliliği sırasında da onunla ilişkisine devam etmiştir.

Annenin Paşayı kullanma arzusu bu birlikteliği pekiştirirken Hamdi'nin hastalığı sırasında Züheyri Paşa'nın yanına taşınan Selvâ belki de annesinden miras aldığı genlerin uygun ortamda yeşermesiyle Paşa'nın ölümünden sonra başka bir yasak ilişkiye Seniyye'nin kocası Şerif'le birlikteliğe yelken açmış, ancak sığınacak hiçbir kapısı kalmadığında kendi gücü ve iradesini kullanarak ayakta kalmayı deneyimlemiştir.

Şerif intihar ettikten sonra karnında bebeğiyle Dade Şîrîn'e sığınan Selvâ onun kimsenin himayesine girmeden elinin emeğiyle kazanıp ayaklarının üzerinde durabileceği telkinleriyle dikiş atölyesinde çalışmaya başlamıştır:

"Eve daha doğurusu Şîrîn Dadi'nın evine döndüm. İlk iş gününün yorgunluğuna rağmen psikolojimin düzelmeye başladığını hissediyor ve hayata memnuniyetle bakıyordum. O gece uykunun tadına vardım. Şîrîn Dadi'ya yük olmaktan kurtulup evin ücretini ödemek için yevmiyemden nasıl tasarruf edeceğimi düşünüyordum. Yaptıklarından dolayı onu ödüllendirmeli ve değiştigimi ona kanıtlamalıydım. Aklıma gelen projeleri gerçekleştirmek için planlar yapıyordum." (Teymûr 1947:363)

O güne kadar kendini yaşamın akışına bırakan hayatı öğretildiği gibi tecrübe eden Selvâ kaderin birey üzerinde mutlak hâkimiyetine inanarak iradesini yok saydıktan sonra varlığına ve hayatına sahip çıkmıştır:

"Dadi uzak olmayan bir mesafede oturdu, kendi kendine konuşuyormuş gibi mırıldanıyordu: "Bu felaket başına gelmeden durumunu düzelterek söz vermiştin ama yapmadın. Ona gözlerimi yere indirerek cevap verdim: Bütün bunlar Allah'ın takdiri, onun hükmüne kimse karşı gelemez." (Teymûr 1947:357)

Kişiliğin tarifinde yer alan "sonradan edinilen davranışlar" ifadesi güdülerin terbiye edilerek bireyin tutumunu şekillendirmesi olarak anlaşıldığında iradenin kişilik üzerindeki tasarrufu ortaya çıkacaktır. Kadere bakış açısı bireyden hareketle tüm toplumun yaşam algısını oluşturduğundan söz konusu dönemde din adamları arasında tartışılan bu düşünce İslami coğrafyanın bir üyesi olan Akif'in Safahatında *"Ey dipdiri meyyit, 'iki el bir baş içindir' / Davransana... Ellerde senin baş da senindir!"* mısraı ile karşılık bulmuştur.

Selvânın kadere teslimiyeti romanın birkaç yerinde daha vurgulanmış, davranmak yerine teslim olmanın kolaylığı onun cümleleriyle ifade edilmiştir:

"-Bunları düşünme, kimse yaşamına yön veremez. Bütün bunlar kader Şerif. Bizim için çizilen yoldan kurtulamayız" -Göz bebekleri büyüdü, kader? diye sordu. Gerçekten bu kelimenin ne anlama geldiğini bilmiyorum; kader denen bir şey var mı?" (Teymûr 1947:302-303)

Son olarak Selva'nın kişilik gelişiminde önemli bir dürtü olan sevgi ihtiyacının, tavırlarını açıklayan önemli bir olgu olduğu söylenmelidir... Anne baba sevgisinden uzak büyüyen Selvâ'nın dedesinden de göremediği şefkat onu bir erkeğin varlığına mecbur ederken doyumsuzluğu yaşadığı hazin sona neden olur:

"Dadının göğsünde ağlarken geçen süre ne muhteşemdi, sanki yıllardır mahrum kaldığım bu şefkat beni geçmişe getirmiş güvenli bir kucağa sığınan küçük Selvâ olmuştum." (Teymûr 1947:344-345)

7. SONUÇ

Mısır'ın Batıyla temasından itibaren edebiyatın yeni formlarında ürün vermeye başlayan yazarlar bir yandan bu formlara şekil vermeye çalışırken diğer yandan tarlasında çiftçiyi, dükkanında tüccarı, okulunda öğretmen ve öğrenciyi kısaca Mısır insanını anlatan milli bir edebiyat inşa etmeye çabalamışlardır.

Moderniteyle birlikte değişen toplum yapısı, nasıl Batılılaşalım sorusunu gündeme getirmiş, toplum bilimi olan sosyolojiyle sıkı bir ilişki yaşayan edebiyat bu soruyu tartışmaya açarken yazarlar toplumda şahit oldukları uyumsuzlukları eserlerine taşımıştır.

Mısır'da hikâye sanatının gerek Batılı temellere oturmasında gerekse milli edebiyatın oluşmasında önemli bir isim olan Mahmûd Teymûr yazdığı eserlerde muhtelif tabakadan Mısır insanını konu edinmiştir. Hem aristokrat bir aileye mensup olması hem de köy yaşamına aşinalığı onu geniş yelpazede ürün veren bir yazar haline getirirken Avrupa'dan döndükten sonra edindiği yeni bakış açısıyla hikâyelerini analitik gerçeklikle kaleme almıştır.

Bu anlamda onun *fi'l-Kitâr* adlı Mısır köylüsünü anlatan ilk eserinden itibaren edebiyata bakış açısını yansıtan muhtelif hikâyeleri arasında, bireyi onu kuşatan çevre (aile ve toplum), genetik yapı, güdüler çevresinde inceleyen *Selvâ fi Mehbi'r-Rîh* (1944) adlı romanı kader inancına da vurgu yapan önemli bir yapıttır.

Tutumları şekillendiren güdülere hükmeden iradenin önce aile sonra çevrede edinilen eğitimle güçlendiğini, bireyin doğuştan getirdiği potansiyeli ortaya çıkarmak için uygun şartlara ihtiyacı olduğunu anlatan eser modernitenin tam ortasında toplumun inşası için önemli ip uçları vermektedir.

Selvâ'nın yaşamını şekillendiren ailesi (dede, anne, baba) yüreğinde büyük bir boşluk açmış, Züheyri Paşa'nın varlığında aradığı sevgi, Hamdi ve Şerif'te kendini var etme çabasına dönüşmüş ve bu durum kendi gücünü fark edene kadar devam etmiştir. Hamile olduğunda kendine varlığını fark etmesi belki de içindeki boşluğu dolduran bir sevgiye kavuşması nedeniyledir.

Yazarın modernite eleştirisine de giriştiği, zamanla büyük şehirlerde sıradan evlere de sirayet eden Batılı yaşam tarzının muhtemel sonuçlarını tartıştığı eser duru bir dille kaleme alınmıştır. Kahraman bakış açısıyla hikâyenin anlatıldığı eser 397 sayfadan oluşurken yazar konuşma cümlelerinde de Fasih Arapça kullanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Dayf, Ş. (1961). el-Edebu'l-Arabîyyi'l-Muâsır fî Mısır. Dârü'l-Meârif, Kahire.
2. en-Nessâc, S. (1988). İttihâcatu'l-Kıssati'l-Mısrîyyeti'l-Kasîra. Mektebetü'l-Garîb, Kahire.
3. en-Nessâc, S. (1981). Tatavvuru'l-Fenni'l-Kıssati'l-Kasîra fî Mısır. Dârü'l-Meârif, Kahire.
4. Hüseyin, T. (1996). Müstakbelu's-Sekâfe fî Mısır. Dâru'l-Meârif, Kahire.
5. Özdemir, H. & Kadak, M. vd. (2012), "Kişilik Gelişimi", Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, C: 4, Sayı: 4, s. s. 566-589.
6. Taymur, İ. & Türkçapar, M. (2012). "Kişilik: Tanımı, Sınıflaması ve Değerlendirmesi", Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, C: 4, Sayı: 2, s. s. 154-177.
7. Teymûr, M. (1998). Dirasâtun fî'l-Kıssati ve'l-Masrah. Dârü'l-Meârif, Kahire.
8. Teymûr, M. (1939). Firavnu's-Sagîr. Dârü'l-Meârif, Kahire.
9. Teymûr, M. (1947). Selvâ fî Mehbi'r-Rih. Mektebetü'l-Âdâb, Kahire.